

KERTÉSZ BALÁZS

LASKAI OSVÁT EGYIK LEHETSÉGES FORRÁSA: EGY XV. SZÁZADI RÖVID KRÓNIKA

KIVONAT: Laskai Osvát ferences szerzetes összesen négy beszédgyűjteményt állított össze. A kompiláció során magyarországi forrásokat, például hagiográfiai és historiográfiai műveket is felhasznált. A jelen tanulmány arra a kérdésre kísérel meg választ adni, hogy a szerző ismerte-e azt a közelmúltban felfedezett, Mátyás király (1458–1490) korában megszerkesztett rövid krónikát, amely a XVI. század végén összeállított, Esterházy-kódexnek nevezett törvénygyűjteményben maradt fenn. A krónika ismeretére utaló adatok a nyomtatásban először 1497-ben megjelent *Sermones de sanctis*-kötet három beszédében található.

KULCSSZAVAK: historiográfia, középkor, obszerváns ferencesek, prédikációirodalom

BALÁZS KERTÉSZ

ONE OF THE POSSIBLE SOURCES FOR OSVÁT LASKAI: A SHORT CHRONICLE FROM THE 15TH CENTURY

ABSTRACT: Franciscan friar. Osvát Laskai compiled a total of four collections of sermons. In compiling these, he used Hungarian sources, such as hagiographical and historiographical works. This study attempts to answer the question of whether the author was familiar with the recently discovered short chronicle redacted during the reign of King Matthias (1458–1490), which has been preserved in a collection of laws compiled at the end of the 16th century, known as the Esterházy Codex. References to the author's knowledge of the chronicle can be found in three sermons in the volume *Sermones de sanctis*, first published in 1497.

KEYWORDS: historiography, Middle Ages, Observant Franciscans, sermon literature

---

Laskai Osvát (†1511) az 1448-ban létrejött magyarországi obszerváns ferences vikária egyik legjelentősebb alakja volt, amit jól érzékeltet, hogy háromszor is betöltötte a vikáriusi tisztséget (1497–1499, 1499–1501, 1507–1509). Jóllehet egyházi íróként sokirányú tevékenységet fejtett ki, a kutatás elsősorban *ser-*

moiróként tartja számon.¹ A teljes egyházi évet felölelő *Biga salutis* (*Az üdvösség kétkerekű szekere*) című gyűjteménye három kötetből áll: a *Sermones de sanctis* 1497-ben, a *Sermones dominicales* 1498-ban, a *Quadragesimale Bige salutis* pedig 1501-ben jelent meg először nyomtatásban. A ferences szerző az említettekén kívül még egy beszédgyűjteményt összeállított: a *Gemma fidei* (*A hit ékessége*) 1507-ben hagyta el a nyomdát.² Több *sermójában* is kimutatható, hogy a kompiláció során magyarországi forrásokból származó adatokat, információkat is beépített a szövegbe, ami minden bizonnyal Laskai történeti érdeklődését tükrözi.³

Mikó Gábor fedezte fel és közölte azt a rövid krónikát, amely egy a XVI. század végén összeállított kézíratos kolligátumban, az elsősorban törvénygyűjteményként nyilvántartott Esterházy-kódexben maradt fenn, és amelynek a szövege Mátyás király (1458–1490) 1464-ben történt megkoronázásának az említésével ér véget. Mikó meggyőző érvelése szerint a krónika összeállítására Mátyás uralkodása alatt került sor. A szöveg I. Lajos királyig terjedő része nagy fokú egyezést mutat a – későbbiekben még szóba kerülő – Knauz-krónika családjának variánsaival, ugyanakkor számos többletinformációt is tartalmaz, amiből Mikó, összevetve ezen információkat a fennmaradt krónikaszövegekkel, egy elveszett, bővebb szövegezésű krónikára következtetett.⁴ A jelen tanulmányban arra a kérdésre kísérlek meg választ adni, hogy Laskai merített-e a Mátyás-kori rövid krónikából. A vizsgálat a *Sermones de sanctis*-kötet három

1 Az életéhez és a munkásságához ld. Horváth 1932.; Kertész 2009a, 60–78.; Kertész 2013, 164–186.; Kertész 2015, 102–103. (34. sz.), 103–106. (35. sz.), 106–107. (36. sz.), 107–108. (37. sz.), 108–109. (38. sz.); Kertész 2016a, 257–270.; Kertész 2016b, 643–656.; Kertész 2017, 173–186.

2 Borsa 2005, 1–24. A *Sermones de sanctis* internetes kiadása: <http://sermones.elte.hu>; a letöltés időpontja: 2025. október 10.

3 Kertész 2004a, 71–81.; Kertész 2004b, 374–384.; Kertész 2005a, 669–684.; Kertész 2005b, 218–222.; Kertész 2005c, 373–384.; Kertész 2006a, 297–314.; Kertész 2006b, 464–468.; Kertész 2008, 474–490.; Zsoldos 2008, 490–497.; Holler 2009, 83–88.; Kertész 2009b, 159–165.; Molnár 2023, 488–489. (695. jegyz.)

4 Mikó 2013, 1–22.

beszédét érinti: a két Szent István-*sermót*,⁵ valamint a Szent Lajos toulouse-i püspökről írt beszédet.⁶

Az első Szent István-*sermo*

A ferences író a Szent István király ünnepére kompilált első *sermó*ba egy olyan részletet is beillesztett, amelyben a magyarok Pannóniába történő első és második bejövételéről is említést tesz:

*„Ea siquidem tempestate, qua gens Hunorum ecclesiam Dei depopulabatur, erat in ea gente princeps quidam quartus ab illo, qui ingressione Hungarorum in Pannoniam dux primus fuit, nomine Geysa, severus quidem et crudelis in suos, misericors autem ad alienos, maxime Christianos. Hoc quoque notandum diligenter est, quod duabus vicibus ingressi sunt Hungari in Pannoniam. Primo Bendeguz, filius Thorde tentavit de Sithia venire, qui tamen defunctus extitit. Qui habuit tres filios de genere Kadar, scilicet Ethele, Keve et Budam. Hi anno Domini CCCXVII venerunt cum maxima multitudine, tandem Chaba, filius Athile iterum regressus in Scythiam, et ibi genuit Ed. Ed vero Ugyel, Ugyel autem Eliud, Eliud **Almas, qui quidem ideo sic vocatus est, quia mater eius vidit in somnis de ventre eius crescere pulcherrimam arborem, in qua erant generosi reges et duces. Et sic factum fuit, quia sancti reges de ea processerunt, videlicet Stephanus, Emericus, Ladislaus, Ludovicus etc. Somnus enim Hungarico idiomate alom dicitur, et inde Almas vocatus extitit**, qui copiosa multitudine Hunorum secunda vice egressus in Pannoniam, et prope Tituliam occisus est. Qui genuerat Arpad, et iste fuit primus dux. Arpad genuit Zolthan, qui genuit Toxon, qui genuit Geysam et Michlem. *Geysa igitur existens quartus dux statu-**

5 Osualdus de Lasko: Sermones de sanctis, sermo LXXVI, LXXVII.

6 Osualdus de Lasko: Sermones de sanctis, sermo LXXV.

*it libertatem intrandi regnum suum clericis, monachis et Christianis, et concessit licentiam adeundi presentiam suam. Quid plura?*⁷

Az idézet a felhasznált források tekintetében két részre osztható. A kurzi-vált első és utolsó néhány sor a Hartvik-féle Szent István-legendából származik, a legenda mondatai által keretezett szöveg pedig alapvetően historiográfiai forrásokon alapul. Laskai elsősorban Thuróczy János krónikájára támaszkodott, de nem egy összefüggő passzust idézett, hanem a Géza fejedelemig terjedő rész alapján írt le neveket, adatokat, minden bizonnyal emlékezetből. Az idézet ugyanakkor olyan részleteket is tartalmaz, amelyek nem vezethetők vissza sem a Hartvik-legendára, sem Thuróczy munkájára.⁸ A témánk szempontjából a félkövérrel kiemelt részek érdemelnek figyelmet.

A ferences író szerint a magyarok először 417-ben jöttek be Pannóniába. Ezt az évszámot a jelenlegi ismereteink szerint a következő, a XV. század második felében összeállított történeti elbeszélő munkák tartalmazzák: a Knauz-krónika családjának egyes kéziratai, az Esterházy-kódex rövid krónikája, valamint Jakob Unrest Magyar Krónikája.

Az évszám a kiterjedt kézirati hagyománnyal rendelkező Knauz-krónika családjának több *manuscriptum*ában is olvasható. Bartoniek Emma a krónika 1938-ban megjelent kritikai kiadását az akkor ismert öt XV–XVI. századi kézirat alapján készítette el.⁹ Ezek közül háromban található meg a szóban forgó évszám, és a három szövegterület közül legalább kettő – a müncheni és a bécsi – a XV. században készült.¹⁰ Az utóbbi évtizedekben további, a Knauz-krónika családjába sorolható szövegeket fedezett fel a kutatás. A Kollár-féle első kódexk-

7 Osualdus de Lasko: Sermones de sanctis, H4v.

8 Kertész 2005c, 373–384.

9 Chronicon Knauzianum, 321–345. Domanovszky Sándor és Bartoniek Emma megállapítása szerint az egymástól kisebb-nagyobb mértékben eltérő szövegek közös, jelenleg ismeretlen forrásra vezethetők vissza, amely az 1473-ban nyomtatásban megjelent Budai Krónika kivonatolása révén jött létre, valószínűleg nem sokkal 1473 után. Domanovszky 1905, 528–539.; Chronicon Knauzianum 323–326. Rokay Péter a korábbi szakirodalomtól több szempontból is eltérő véleményt fogalmazott meg, ld. Rokay 1999, 129–179. A „Knauz-krónika családjá” elnevezéshez ld. Kertész 2005c, 375. (9. jegyz.)

10 Chronicon Knauzianum, 327. A kéziratok felsorolását ld. uo. 326.

ént ismert törvénygyűjtemény, amely a vízjelei alapján leginkább az 1550-es évek elejére datálható, szintén tartalmazza a krónikát,¹¹ és bár a textus az elején csonka – egy Szent Lászlóra utaló sorral kezdődik, amelyet Kálmán bemutatása követ –,¹² megállapítható, hogy eredetileg tartalmazta a 417-es évszámot, mivel a kézirat XVI. századi másolata teljes szöveggel foglalja magába a krónikát, amelyben a szóban forgó évszám is olvasható.¹³ Egy további XVI. századi kéziratos dekrétumgyűjteményben szintén megtalálható a krónika, benne a 417-es évszámmal.¹⁴ Az Esterházy-kódexben fennmaradt rövid krónika felfedezése előtt azt feltételeztem, hogy Laskai a Knauz-krónikacsalád egyik kéziratából vette át az adatot.¹⁵ Annak a lehetősége véleményem szerint továbbra sem zárható ki, hogy a ferences író kezében valóban megfordult a krónikacsalád egy olyan példánya, amely a 417-es évszámot is tartalmazta, figyelembe veendő ugyanakkor, hogy ugyanez az adat az Esterházy-kódex krónikájában is megtalálható.¹⁶

Az évszám Jakob Unrest (†1500) Magyarországról írt német nyelvű – a szakirodalomban *Magyar Krónika* néven számontartott – munkájában is szerepel, amelyet a szerző 1490 körül fejezett be.¹⁷ A *Magyar Krónika* forrásainak a kutatásában a korábbi véleményekhez képest¹⁸ Mikó Gábor tudott új eredményeket megfogalmazni az Esterházy-kódexben fennmaradt rövid krónika felfedezésének köszönhetően. Szövegösszevetések alapján megállapította, hogy a rövid krónika biztosan korábbi, mint a *Magyar Krónika*, az utóbbi műben kimutatható szövegtöbbletek alapján azonban feltételezhető, hogy Unrest egy bővebb szövegű munkát fordított, illetve az is elképzelhető, hogy több kútfőből

11 Jánosi 1978, 232–234. A kötet leírását ld. Kertész 2010, 312–326. A datálásához ld. C. Tóth 2020, 277–280.

12 Kertész 2010, 313.

13 München, Bayerische Staatsbibliothek, Clm 13192, fol. 458v. Ld. Kertész 2011, 33–34., 41., 46.

14 Mikó 2012, 582. A kézirathoz ld. Mikó 2011, 111–145.

15 Kertész 2005c, 375–376.

16 „Item primus ingressus Hunorum in Pannoniam fuit in anno Domini CCCCXVII-mo”. Mikó 2013, 15., 18.

17 Armbruster 1974, 482. Unrest életéhez és munkáihoz ld. Báling 2021, 194–212. A *Magyar Krónikához* ld. még Báling 2022, 61–74.

18 A téma összefoglalását ld. Báling 2022, 61–74.

merített.¹⁹ A 417-es évszámot a Knauz-krónika egyik kéziratából vagy az Esterházy-kódex krónikájából is átvehette.²⁰ Laskai Szent István-*sermóját* azonban biztosan nem használhatta az 1490 körül befejezett műve megírásakor, mivel a *Sermones de sanctis*-kötet – mint láttuk – csak 1497-ben jelent meg először nyomtatásban. Felvethető ugyanakkor annak a lehetősége, hogy a ferences barát ismerte a német nyelvű munkát, ennek azonban ellentmond, hogy Laskai valamikor 1497 előtt állította össze a 112 beszédet tartalmazó *Sermones de sanctis*-kötetet, elképzelhető tehát, hogy erre – legalább részben – Unrest krónikájának az elkészülte körül vagy nem sokkal azután került sor. Mindenesetre nem tűnik valószínűnek, hogy közben eljutott hozzá a jórészt Karintiában élő és tevékenykedő Unrest munkája, amelyet mindössze két kézirat őrzött meg.²¹

A folytatásban áttérek a második olyan, félkövérrel kiemelt *sermorészletre*, amely a témánk szempontjából figyelmet érdemel. E szerint Álmos anyja álmaiban látott egy a hasából kinövő fát, amelyen nemes vérből származó királyok és hercegek voltak. És így is lett, mivel szent királyok származtak tőle, tudniillik István, Imre, László és Lajos – mondja Laskai –, majd azt is megemlíti, hogy Álmost azért nevezték így, mert a latin *somnus* magyar jelentése álom („Almas, qui [...] vocatus exstitit”). A kérdés az, hogy a ferences szerző milyen forrás (vagy források) alapján fogalmazta meg ezt a szöveget.

Az elbeszélés a turul-mondán, az Árpád-ház eredetmondáján alapszik.²² A kutatók véleménye megoszlik abban a kérdésben, hogy a történetet mikor foglalták először írásba, az azonban vitán felül áll, hogy a jelenlegi ismereteink szerint Anonymus gesztája a legkorábbi szövegtanú.²³ A monda olvasható az úgynevezett XIV. századi krónikaszerkesztményben, Thurócynál, aki alapvetően

19 Mikó 2013, 7–9.

20 Mikó 2013, 15. (60. jegyz.) A 417-es évszám hagyományozódásához ld. még Csákó 2015, 283., 285–286., 287–288., 291.

21 Báling 2021, 207–208.

22 Kertész 2004b, 374–384.; Kertész 2005c, 376–384.

23 Kristó 1970, 116–119.; Kristó 1994, 41.; Kordé 1994, 693.; Györffy 1996, 200.; SRH II. 753.; Kristó 2000, 15–16.; Kristó 2002, 13.; Szabados 2007, 105–110.; Szócs 2010, 249–259.; Szabados 2010, 23–34.; Szabados 2012, 416–425.

a Képes Krónika családja alapján szövegezte meg az elbeszélést,²⁴ és az Esterházy-kódex rövid krónikájában is. Először Anonymus, a XIV. századi krónika-kompozíció és Thuróczy szövegét érdemes összevetni a *sermorészlet*tal.

Anonymus:

„Anno dominice incarnationis DCCCXVIII^o Ugek ... duxit sibi uxorem in Dentumoger filiam Eunedubeliani ducis, nomine Emesu, de qua genuit filium, qui agnominatus est Almus. Sed ab eventu divino est nominatus Almus, quia matri eius pregnantis per sompnum apparuit divina visio in forma asturis, que quasi veniens eam gravidavit; et innotuit ei, quod de utero eius egrederetur torrens et de lumbis eius reges gloriosi propagarentur, sed non in sua multiplicarentur terra. Quia ergo sompnum in lingua Hungarica dicitur ‚almu‘ et illius ortus per sompnum fuit pronosticatum, ideo ipse vocatus est Almus. Vel ideo vocatus est Almus, id est sanctus, quia ex progenie eius sancti reges et duces erant nascituri.”²⁵

XIV. századi krónikaszerkesztmény:

„... Eleud filius Vgek ex filia Eunodbilia in Scytia²⁶ genuit filium, qui nominatur Almus ab eventu, quia mater eius in sompno innotuerat avis quasi in forma austuris veniens, dum esset gravida, et quod de utero eius egrederetur torrens ac in terra non sua multiplicaretur. Ideoque factum fuit, quod de lumbis eius gloriosi reges propagarentur. Quia vero sompnum in lingua nostra dicitur alm, et illius ortus per sompnum fuit prenosticatus, ideo ipse vocatus est Almus ...”²⁷

24 Commentarii II/1. 140–144.

25 Die „Gesta Hungarorum” 36., 38.

26 A Budai Krónika családjában: Magor. Chronici Hungarici compositio 284.

27 Chronici Hungarici compositio 284.

Thuróczy:

„Porro Eleud filius Vgek ex filia Enodbilii in Scicia genuit filium, quem ex eventu Almus denominavit. Nam mater illius dum esset gravida, vidit in somnis avem quandam in forma austuris ad se venire suoque in gremio caput reclinare, quoque ex utero illius torrens persplendidissimus ortus fuisset, decurrensque in terra aliena extitisset multiplicatus, quod et factum est. Nam postea de lumbis eius gloriosi reges propagati sunt, qui postmodum in terra aliena hac in Pannonia ingentem populorum super multitudinem summa cum gloria regnare. Quia autem somnium Hungarico idiomate alom dicitur, et illius nativitas per somnium fuit prenosticata, ideo ipse vocatus fuit Almus ...”²⁸

Laskai a három változat közül a legutóbbit minden bizonnyal ismerte, mivel használta a Thuróczy-krónikát.²⁹ Emellett korábban arra a következtetésre jutottam, hogy a ferences író olvasta Anonymus gesztáját, és onnan is emlékezett a történetre.³⁰ Ez a véleményem azonban a Mátyás-kori rövid krónika ismeretében módosításra szorul, ugyanis az ebben a munkában olvasható elbeszélés közelebb áll a *sermorész*lethez, mint Anonymus gesztája. Párhuzamosan közlöm a két passzust, kurziválva a szó szerinti egyezéseket. Emellett Laskai szövegében félkövérrel jelöltem két olyan, korábban figyelmen kívül hagyott részletet, amelyek szó szerint megegyeznek Thuróczy krónikájával.

28 Johannes de Thurocz: Chronica 59–60.

29 Kertész 2004b, 375.; Kertész 2005c, 377. A Thuróczy-krónika használatához ld. Kertész 2005a, 669–684.

30 Kertész 2005c, 377–381.

Az Esterházy-kódex krónikája:	Laskai:
<p>„Item in secundo ingressu Hungarorum in Pannoniam primus et principalis ac dicator fuit inter alios capitaneos Arbath filius Almi, cuius mater, scilicet Almi, dum cum eodem pregnans esset, in somno eius dictum fuit ei, quod de lumbis eius gloriosi <i>reges et duces</i> propagarentur, quod postea successivis temporibus <i>ita factum fuit</i>. Nam <i>sancti reges</i> et duces Hungariae, <i>videlicet Stephanus et Ladislaus ac Emericus etc.</i> de fructu ventris eiusdem mulieris <i>processerunt</i>. Et quia somnium in lingua Hungarica alom dicitur, ideo <i>Almus vocatus est</i>.”³¹</p>	<p>„... Chaba, filius Athile iterum regressus in Scythiam, et ibi genuit Ed. Ed vero Ugyel, Ugyel autem Eliud, Eliud Almas, qui quidem ideo sic vocatus est, quia mater eius vidit in somnis de ventre eius crescere pulcherrimam arborem, in qua erant generosi <i>reges et duces</i>. Et <i>sic factum fuit</i>, quia <i>sancti reges</i> de ea <i>processerunt</i>, <i>videlicet Stephanus, Emericus, Ladislaus, Ludovicus etc.</i> Somnus enim Hungarico idiomate alom dicitur, et inde <i>Almas vocatus</i> exstitit ...”</p>

Kiemelt figyelmet érdemel, hogy az idézett források közül csak ez a két szöveg nevezi meg a szent királyokat, Istvánt, Imrét és Lászlót.³² Azt is fontos megjegyezni, hogy a *sermó*ban olvasható „vidit in somnis”, illetve „Hungarico idiomate alom dicitur” részlet csak Thuróczyval egyezik meg, mégpedig szó szerint. (A Mátyás-kori rövid krónikában „in lingua Hungarica alom dicitur” szerepel.) Mindezek alapján indokolt azt feltételezni, hogy Laskai a Thuróczy-krónika mellett a rövid krónikából – vagy egy ahhoz közel álló forrásból – is merített, amikor a turul-mondán alapuló szöveget megfogalmazta.

A ferences író elbeszélése ugyanakkor az idézett forrásokhoz képest szembeötlő eltéréseket is mutat. A héja általi fogantatásról, az Emese méhéből fakadó patakról egy szót sem szól, említ viszont egy Álmos anyjának a hasából kinövő fát: Laskai előadásában ezen helyezkednek el a szent királyok. A folytatásban meg is nevezi őket, egy bizonyos Lajossal zárva a felsorolásukat. A fa metafora lehetséges forrásait kutatva korábban arra az eredményre jutottam, hogy a negyedik név I. (Nagy) Lajos magyar királyt jelöli, s maga a kompozíció, a magyar szent királyok és Lajos együttes ábrázolása egy fán, amely valószínűleg családfaként fogható fel, nem tekinthető Laskai önálló alkotásának, mivel ezt az ábrázolást vizuális és írott forrásokból egyaránt ismerhette. Ugyanakkor az ő invenciójaként értékelhetjük, hogy ezt az általa is értelmezhető kompo-

31 Mikó 2013, 8., 17.

32 Itt említtem meg, hogy a turul-mondának a három szent királyt megnevező változata Unrest Magyar Krónikájában is megtalálható. Armbruster 1974, 485.; Mikó 2013, 8.

ziciót beillesztette a turul-mondába, megváltoztatva ezzel annak eredeti, még a pogány korból származó mondanivalóját, amely a ferences barát előtt már minden bizonnyal ismeretlen volt.³³

A magyarok pannóniai bejövetelét tárgyaló passzusban tehát két olyan részlet is szerepel, amely kapcsolatba hozható az Esterházy-kódex rövid krónikájával: az egyik a magyarok első pannóniai bejövetelét jelölő 417-es évszám, a másik pedig a turul-monda alapján megfogalmazott elbeszélés. A Szent István királyról írt első *sermó*ban ugyanakkor olvasható még egy olyan adat, amelyet a Mátyás-kori rövid krónika is tartalmaz, ez pedig a király Ottó nevű fiának a megnevezése:

„Secundo denique ipsius operatio perfecta claruit in morte, nam filii sui parvuli, videlicet Otto et alii, quorum nomina tacentur, diu ante mortem regis decesserunt, solus beatus dux Emericus remanserat, quem credebat post se regnaturum.”³⁴

Ottót a kutatás jelenlegi állása szerint az említett kettőn kívül még egy forrás nevezi meg: Jakob Unrest Magyar Krónikája.³⁵

Ismeretes, hogy Ottó hercegnek fontos szerep jutott abban a vitában, amely egy feltételezett, a ma ismerteknél korábbi Szent István-életrajz kapcsán bontakozott ki: Tóth Zoltán úgy látta, hogy a herceg nevét a legrégebb István-legenda őrizte meg.³⁶ A közelmúltban abban a vitában is felmerült Ottó személye, amely azon kérdés körül alakult ki, hogy Laskai és a Kartauzi Névtelen használ-

33 Kertész 2004b, 374–384.

34 Osualdus de Lasko: *Sermones de sanctis*, sermo LXXVI. Az Esterházy-kódex krónikájának vonatkozó passzusa: „Item Sanctus Stephanus, filius Geise, primus rex Hunorum post conuersionem ad fidem orthodoxam anno Domini millesimo primo coronatus est, et regnavit XLVI annis, et genuit filios, Emericum et Ottonem, plures enim filios habuit, sed nomina eorum propria non exprimuntur, nam filii ipsius sine haerede et sine coronatione decesserunt.” Mikó 2013, 7., 18.

35 Armbruster 1974, 489.; Mikó 2013, 1., 7.

36 Tóth 1947, 64–67., 76–77. A hosszú múltra visszatekintő polémia ismertetése a jelen tanulmányunknak nem feladata. Ld. Körmendi 2003, 68–69., 73–75., 78–80.; Veszprémy 2004, 337. (54. jegyz.); Thoroczkay 2013, 33.; Thoroczkay 2016, 190.

tak-e korai, ma már ismeretlen forrást vagy forrásokat.³⁷ Zsoldos Attila szerint a ferences barát egy korai forrásból ismerte meg Ottó nevét, s ez a kútfő éppúgy lehetett egy István-legenda, mint egy a dinasztia tagjait felsoroló feljegyzés.³⁸ Abban a kérdésben, hogy Laskai honnan ismerhette Imre herceg testvérének a nevét, rendkívül fontos fejleményt jelent a Mátyás-kori rövid krónika felfedezése. Mikó Gábor arra a következtetésre jutott, hogy „a 15. század második felében mindenekelőtt királylajstromszerű krónikákban bukkant elő a név: erről tanúskodik az Esterházy-kódex szövege, Unrest kompilációja, valamint feltehetően egy hasonló elbeszélésből ismerhette azt Laskai Osvát is.”³⁹

A második Szent István-*sermo*

A ferences író a második Szent István-beszédbe is beillesztett egy olyan elbeszélést, amely a magyarok pannóniai bejövetelével foglalkozik:

„*Ea siquidem tempestate, qua gens ipsa Dei ecclesiam depopulabatur, erat in ea princeps quidam quartus a secundo ingressionis in Pannoniam, Geysa nomine. Unde secundum Isid. li. XV. et XVI. Pannonia a Penninis Alpibus est vocata, quibus ab Italia secernitur, regio fortis est et solo leta, a tribus fluviis, Danubio, que olim Hyster vocabatur scilicet, et Sava ac Tycia est vallata. Habet autem ab Oriente Mesiam, ab Euro Hystriam, ab Affrico autem Penninos habet Alpes, ab Occasu Galliam Belgicam, a Septentrione Danubium limitem, qui Germaniam preterfluit. Est enim terra spatiosissima et fertilissima, montibus et silvis munitissima, multis fluminibus et aquis irrigua, venis aureis et aliis metallis ditissima, sal etiam optimum in quibusdam montibus effoditur, propter pascua uberrima feris et pecudibus adimpletur, gleba eius valde est frugifera et vinifera in multis locis. Hanc terram secundum Orosium Huni, qui vulgariter Hungari appellantur a quodam fluvio*

37 A vitához ld. Kertész 2008, 474–490.; Zsoldos 2008, 490–497.

38 Zsoldos 2008. 496–497.

39 Mikó 2013. 9.

Ungh⁴⁰ nomine, ubi prius castra metati fuerant,⁴¹ collecto agmine occupaverunt, et expulsis inde incolis a primeva sua origine nomen genti et patrie indiderunt, quam quidem terram bis intraverunt. Primo enim intravit fortissimus Atthila cum fratribus suis, scilicet Buda, Keve, Bela et Ladicha. **Atthila in ea genuit Aladarium, qui sine prole decessit, et Chaba**, qui patre mortuo expulsus rediit in Scithiam, ubi genuit Ede-men et Ed. Ed genuit Ugyel, qui genuit Eliud, qui genuit Almas, qui genuit Arpad. Et iste secundo egrediens cum multis capitaneis Hunorum prope Thytel est occisus, qui genuerat Arpad. Iste est primus princeps secunde ingressionis, et genuit Zothan, qui genuit Toxon, qui⁴² genuit Geysam, patrem beati Stephani regis. *Qui Geysa fuit crudelis in suos, misericors tamen in alienos, precipue in Christianos, statuit securum aditum in suum ducatum intrare volentibus clericis et monachis, ex quorum conversatione (illustrante Christi gratia) fidem Christi suscepit, cepitque cogitare, quomodo crudeles gentis sue domaret, ac episcopatus ordinaret, ut patet in legenda.*⁴³

Laskai szövegformáló módszere ugyanolyan, mint az első Szent István-*sermo* honfoglalás-története esetében: ezt az elbeszélést is több forrás alapján, feltehetőleg emlékezetből állította össze, a Hartvik-féle legendán alapuló, kurzivált mondatok által keretbe foglalt szöveget különböző historiográfiai források – többek között a Thuróczy-krónika – alapján szövegezte meg.⁴⁴

A félkövérrel kiemelt részlet szerint Aladár, Attila fia utód nélkül halt meg. Thuróczy egyáltalán nem utal Aladár utódaira,⁴⁵ az Esterházy-kódex krónikája viszont a Laskaiéhoz nagyon hasonló megfogalmazásban a következő-

40 Ungh] Az OSzK Inc. 1029 jelzetű ősnymtatványában *vugh* névalak olvasható. A nyilvánvalóan *ungh*-ből romlott alak javítható például az OSzK Inc. 1030 jelzetű kötete alapján (I2r).

41 fuerant] Az ősnymtatványban *fuerat* olvasható.

42 qui] Az ősnymtatványban nem szerepel.

43 Osualdus de Lasko: Sermones de sanctis, Iv–I2r.

44 Kertész 2006b, 464–468.

45 Johannes de Thurocz: Chronica 56–57.

ket mondja: „Athila genuit Chaba et Aladarium, Aladarius sine haerede decessit.”⁴⁶ Emellett a Knauz-krónika családjának is ismertek olyan kéziratok, amelyek megemlítik, hogy Aladár utód nélkül hunyt el: „Aladar filius Athile mortuus est sine prole.”⁴⁷ Mivel a ferences író megfogalmazása közelebb áll az Esterházy-kódex krónikájához, valószínűbb, hogy arra a variánsra emlékezett, ugyanakkor nem zárható ki, hogy a Knauz-krónika családjának egyik kéziratában is olvasta ezt a hírt.⁴⁸

A Szent Lajos-*sermo*

Lajos toulouse-i püspök apja II. (Sánta) Károly nápolyi király volt, tehát apai ágon a nápolyi Anjouktól származott, anyai ágon pedig az Árpádoktól, mivel az anyja V. István magyar király leánya, Mária volt. Lajos 1296-ban, miután mint jog szerinti trónörökös lemondott a nápolyi Anjouk trónjáról öccse javára, Toulouse püspöke lett, ugyanakkor belépett a ferences rendbe. A főpapi méltóságot azonban csak rövid ideig tölthette be, mert már a következő évben betegség következtében elhunyt. A szentté avatása érdekében tett erőfeszítések 1317-ben elérték a céljukat: a pápa kanonizálta a püspököt.⁴⁹ I. Károly és I. (Nagy) Lajos uralkodása alatt kísérlet történt a főpap kultuszának magyarországi meghonosítására.⁵⁰

Anjou Lajosról Laskai kor- és rendtársa, Temesvári Pelbárt és maga Laskai is írt egy-egy beszédet.⁵¹ Mindketten leszögezik, hogy az apja Károly, Szicília királya volt, az anyja pedig Mária, a magyar király lánya.

46 Mikó 2013, 18.

47 Chronicon Knauzianum 327. (***) jegyz.)

48 Vö. Kertész 2006b, 468.

49 LMA V. 2202–2203.; Klaniczay 2000, 248–249.

50 Kertész 2004b, 379.

51 Pelbartus de Themeswar: Sermones Pomerii de sanctis, Pars estivalis, sermo LI. Osualdus de Lasko: Sermones de sanctis, sermo LXXV.

Temesvári:

„Beatus Ludovicus [...] esset ex regali prosapia patre Carolo rege Sicilie, matre vero Sicilie regina nomine Maria, filia regis Hungarie [...]”⁵²

Laskai:

„Sic enim legitur de eo, quod pater eius erat Karolus, rex Sicilie, mater vero Maria, filia Stephani quarti, regis Hungarie [...]”⁵³

A két ferences szerző kimutathatóan a püspök legendája alapján dolgozott, ahol a legendaíró mindjárt a mű elején elmondja a szent származását.⁵⁴ A Laskaitól idézett részlet a szerző forráskezelő módszeréről is árulkodik, ő ugyanis ellentétben a legendával és Temesvárival azt is megmondja, hogy Mária István lánya volt, azonban V. helyett IV. Istvánt ír. Mivel a Thuróczy-krónika megfelelő részében V. István szerepel,⁵⁵ arra is gondolhatnánk, hogy Laskai egyszerűen eltévesztette a sorszámot. Ebben az esetben azonban valószínűleg nem tévedésről van szó, az Esterházy-kódex krónikájának a megfelelő helyén ugyanis következetesen IV. István szerepel.⁵⁶ Mikó Gábor megállapítása szerint a krónika összeállítója „túllépve a rövid krónikák egyszerű, kronologikus listáján, az egyes királyok uralmának jogosságát a legszigorúbb legitimizmus szerint ítélte meg. Ennek nyomát semmiféle korabeli, hasonló jellegű elbeszélésben nem talál-

52 Pelbartus de Themeswar: Sermones Pomerii de sanctis, O8v.

53 Osualdus de Lasko: Sermones de sanctis, H3r.

54 „Ludovicus [...] ex patre Karolo secundo, rege Siciliae, a regibus Francorum ducente originem, matre vero Maria, regis Ungarorum filia, exortus est.” Johannes de Orta: Vita s. Ludovici 282.

55 „Rex Stephanus quintus, filius Bele quarti regis Hungarie inter alias filias habuit unam nomine Mariam vocatam, quam Karolo Claudio filio Karoli Magni, qui ex donatione ecclesie fuit rex Sicilie, tradiderat in uxorem.” Johannes de Thurocz: Chronica 141–142.

56 „Item post ipsum regnavit Stephanus quartus [...] duobus annis, et genuit filium Ladislaum et filiam Mariam, quae fuit nupta Carolo Claudio filio Caroli Magni, qui etiam ex donatione ecclesiae Romani (!) fuit rex Siciliae [...] Obyt autem iste Stephanus quartus anno Domini M-o CCLXX, cuius corpus in insula Budensi requiescit.” Mikó 2013, 20.

juk.”⁵⁷ Feltehetőleg ezzel magyarázható, hogy IV. Béla fia IV. Istvánként szerepel a szövegben. II. Lászlót és IV. Istvánt ugyanis nem tekintette legitim uralkodónak – hozzá kell tennünk azonban, hogy ebben a tekintetben nem állt egyedül a középkori magyar historiográfiában.⁵⁸

A korábban leírtak fényében tehát joggal tételezhető fel, hogy Laskainak a Mátyás-kori rövid krónika adata „ugrott be”, amikor kiegészítette a Szent Lajos-legenda előadását. Itt is a már több ízben kimutatott írói attitűddel találkozunk: a ferences szerző egy történeti elbeszélő műből származó adatot szúrt be emlékezetből az adott *sermorészet*be.

Befejezés

A vizsgált adatok *együtt* arra engednek következtetni, hogy Laskai Osvát olvasta az Esterházy-kódexben fennmaradt, Mátyás király korában összeállított rövid krónikát vagy egy ahhoz közel álló szöveget. Amennyiben ez a következtetés helyes, elmondható, hogy az 1488-ban kinyomtatott Thuróczy-krónika mellett legalább egy másik korabeli történeti mű is megfordult a kezében. Az óvatos megfogalmazás azért indokolt, mert a 417-es évszám és az Aladár halálára vonatkozó információ a kiterjedt kézirati hagyománnyal rendelkező Knauz-krónikacsalád egyes *manuscriptuma*iban is megtalálható, tehát nem zárható ki annak a lehetősége, hogy a ferences szerző egy-egy információt több forrásban is olvashatott.

A forrásfelhasználás módja jellemző: Laskai nem hosszabb, összefüggő szövegeket idézett, hanem csak egy-egy adatot vagy rövid információt szúrt be az adott *sermorészet*be, valószínűleg emlékezetből. Említést érdemel, hogy a krónika ismeretére utaló adatok nem szétszórta, hanem egymáshoz közel, a *Sermones de sanctis*-kötet 75., 76. és 77. beszédében helyezkednek el, ami talán nem véletlen.

57 Mikó 2013, 16.

58 Mikó 2013, 16.

Felhasznált irodalom

- Armbruster 1974.** Adolf Armbruster: Jakob Unrests Ungarische Chronik. *Revue Roumaine d'Histoire*, 13. (1974) 3. sz. 473–508.
- Báling 2021.** Báling Péter: Karintia legkisebb plébánosa. Jakob Unrest élete és művei. *Pontes*, 4. (2021) 194–212.
- Báling 2022.** Báling Péter: A magyarok országáról, melyet hajdan Pannóniának hívtak. Jakob Unrest Magyar Krónikája. In: Bagi Dániel – Barabás Gábor – Fedeles Tamás – Kiss Gergely (szerk.): *Ruscia – Hungaria – Europa. Ünnepi kötet Font Márta professzor asszony 70. születésnapjára*. Kronosz Kiadó, Pécs, 2022. 61–74.
- Borsa 2005.** Borsa Gedeon: Laskai Osvát és Temesvári Pelbárt műveinek megjelentetői. *Magyar Könyvszemle*, 121. (2005) 1. sz. 1–24.
- C. Tóth 2020.** C. Tóth Norbert: *A Magyar Királyság nádora. A nádori és helytartói intézmény története (1342–1562)*. Magyar Történelmi Társulat, Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest, 2020.
- Chronici Hungarici compositio.** *Chronici Hungarici compositio saeculi XIV*. Praefatus est, textum recensuit, annotationibus instruxit Alexander Domanovszky. In: Emericus Szentpétery (ed.): *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum*. I–II. Budapestini, 1937–1938. (Utánnomás és kiegészítés: Az Utószót és a Bibliográfiát összeállította, valamint a Függelékben közölt írásokat az első kiadás anyagához illesztette és gondozta Szovák Kornél és Veszprémy László. Nap Kiadó, Budapest, 1999.) I. 217–505.
- Chronicon Knauzianum.** *Chronicon Knauzianum et chronica minora eidem coniuncta*. Praefata est, textum recensuit, annotationibus instruxit Emma Bartoniek. In: Emericus Szentpétery (ed.): *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum*. I–II. Budapestini, 1937–1938. (Utánnomás és kiegészítés: Az Utószót és a Bibliográfiát összeállította, valamint a Függelékben közölt írásokat az első kiadás anyagához illesztette és gondozta Szovák Kornél és Veszprémy László. Nap Kiadó, Budapest, 1999.) II. 321–345.

- Commentarii.** Johannes de Thurocz: *Chronica Hungarorum. II/1–2. Commentarii.* Composuit Elemér Mályusz adiuvante Julio Kristó. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988. (Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum. Series Nova 8–9.)
- Csákó 2015.** Csákó Judit: Bővíthetett-e a hunhagyomány a 13. századi Magyarországon? In: Tóber Márta – Maléth Ágnes (szerk.): *Középkortörténeti tanulmányok 8. A VIII. Medievisztikai PhD-konferencia (Szeged, 2013. június 17–19.) előadásai.* Szegedi Középkorász Műhely, Szeged, 2015. 277–297.
- Die „Gesta Hungarorum”.** *Die „Gesta Hungarorum” des anonymen Notars. Die älteste Darstellung der ungarischen Geschichte.* Unter Mitarbeit von László Veszprémy herausgegeben von Gabriel Silagi. Jan Thorbecke Verlag, Sigmaringen, 1991. (Ungarns Geschichtsschreiber 4.)
- Domanovszky 1905.** Domanovszky Sándor: A Pozsonyi krónika és a kisebb latin nyelvű prózai szerkesztések. *Századok*, 39. (1905) 397–419., 518–547.
- Györffy 1996.** Györffy György: Anonymus Gesta Hungarorum. In: Kovács László – Veszprémy László (szerk.): *A honfoglaláskor írott forrásai.* Balassi Kiadó, Budapest, 1996. (A honfoglalásról sok szemmel 2.) 193–214.
- Holler 2009.** Ismerte-e Laskai Osvát Anonymus gesztáját? *Magyar Könyvszemle*, 125. (2009) 1. sz. 83–88.
- Horváth 1932.** Horváth Richárd: *Laskai Ozsvát.* Sárkány-Nyomda Részvénytársaság Műintézete, Budapest, 1932.
- Jánosi 1978.** Jánosi Mónika: A Szent István törvényeit tartalmazó kódexek. *Magyar Könyvszemle*, 94. (1978) 3–4. sz. 225–254.
- Johannes de Orta: Vita s. Ludovici.** Johannes de Orta: *Vita s. Ludovici episcopi Tolosani.* Analecta Bollandiana 1890. 278–353.
- Johannes de Thurocz: Chronica.** Johannes de Thurocz: *Chronica Hungarorum. I. Textus.* Ediderunt Elisabeth Galántai et Julius Kristó. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1985. (Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum. Series Nova 7.)
- Kertész 2004a.** Kertész Balázs: Középkori krónikáink és legendáink használatának problémája Laskai Osvát prédikációiban. In: Bárczi Ildikó (szerk.): *Plaustrum seculi. Tanulmányok régi prédikációirodalmunkról.* Eötvös Kiadó, Budapest, 2004. 71–81.

- Kertész 2004b.** Kertész Balázs: A turul-monda Laskai Osvát egyik Szent István-napi prédikációjában. *Magyar Könyvszemle*, 120. (2004) 4. sz. 374–384.
- Kertész 2005a.** Kertész Balázs: Krónikaszövegek Laskai Osvát prédikációiban. In: Öze Sándor – Medgyesy-Schmikli Norbert (szerk.): *A ferences lelkiség hatása az újkori Közép-Európa történetére és kultúrájára*. I–II. PPKE BTK, METEM, Piliscsaba–Budapest, 2005. II. 669–684.
- Kertész 2005b.** Kertész Balázs: A gyulafehérvári székesegyház építésének hagyománya Laskai Osvát Szent László-beszédeiben. *Magyar Könyvszemle*, 121. (2005) 2. sz. 218–222.
- Kertész 2005c.** Kertész Balázs: Laskai Osvát a magyarok pannóniai bejöveteléről. Anonymus gesztájának utóéletéhez. *Magyar Könyvszemle*, 121. (2005) 4. sz. 373–384.
- Kertész 2006a.** Kertész Balázs: Megjegyzések Szent László kanonizációjához. *Magyar Könyvszemle*, 122. (2006) 2. sz. 297–314.
- Kertész 2006b.** Kertész Balázs: A honfoglalás története Laskai Osvát második Szent István-sermójában. *Magyar Könyvszemle*, 122. (2006) 4. sz. 464–468.
- Kertész 2008.** Kertész Balázs: Laskai Osvát és a Kartauzi Névtelen magyarországi forrásairól. Feltételezett elbeszélő művek használatának problémája. *Századok*, 142. (2008) 2. sz. 474–490.
- Kertész 2009a.** Kertész, Balázs: Two Hungarian Friars Minor (Franciscan Observants) in the Late Middle Ages: Pelbart de Temesvár and Oswald de Laszko. In: Péter E. Kovács – Kornél Szovák (Eds.): *Infima aetas Pannonica. Studies in Late Medieval Hungarian History*. Corvina, Budapest, 2009. 60–78.
- Kertész 2009b.** Kertész Balázs: Kézai Simon krónikájának ismeretere utaló nyomok Laskai Osvát sermóiban. In: Nemerkenyi Előd (szerk.): *Magistrae discipuli. Tanulmányok Madas Edit tiszteletére*. Argumentum Kiadó, [Budapest], 2009. (A Magyar Könyvszemle és a Mokka-R Egyesület Füzetei 2.) 159–165.
- Kertész 2010.** Kertész Balázs: Egy II. Ulászló-kori törvénygyűjtemény: a Kolár-féle első kódex. *Magyar Könyvszemle*, 126. (2010) 312–326.

- Kertész 2011.** Kertész Balázs: Magyar vonatkozású kéziratok törvénygyűjtemény a Bajor Állami Könyvtárban. A Kollár-féle első kódex másolata. *Magyar Könyvszemle*, 127. (2011) 1. sz. 30–46.
- Kertész 2013.** Kertész Balázs: A magyarországi obszerváns ferencesek krónikájának szerzőségéhez. In: Medgyesy S. Norbert – Ötvös István – Óze Sándor (szerk.): *Nyolcszáz esztendő a ferences rend. Tanulmányok a rend lelkiségéről, történeti hivatásáról és kulturális-művészeti szerepéről*. I–II. Írott Szó Alapítvány, Magyar Napló, Budapest, 2013. I. 164–186.
- Kertész 2015.** Kertész Balázs: A magyarországi obszerváns ferencesek eredetiben fennmaradt iratai. 1448–1526. – The Original Surviving Documents of the Hungarian Observant Franciscans. 1448–1526. *Magyarok Nagyszonya Ferences Rendtartomány*, Budapest, 2015. (Fontes historici Ordinis Fratrum Minorum in Hungaria/Magyar ferences források 7.)
- Kertész 2016a.** Kertész Balázs: A magyarországi obszerváns ferences vikária 1499. évi konstitúciói. *Magyar Könyvszemle*, 132. (2016) 3. sz. 257–270.
- Kertész 2016b.** Kertész Balázs: A magyarországi obszerváns ferencesek 1499. és 1518. évi konstitúcióinak prologusa. *Történelmi Szemle*, 58. (2016) 4. sz. 643–656.
- Kertész 2017.** Kertész, Balázs: The 1499 Constitutions of the Hungarian Franciscan Vicariate. In: *Franciscan Observance between Italy and Central Europe. Proceedings of International Conference, 4-6 December 2014, Franciscan Monastery of Szeged-Alsóváros (Hungary)*. Ed. György Galamb. *Chronica*, 15. (2017) 173–186.
- Klaniczay 2000.** Klaniczay Gábor: *Az uralkodók szentsége a középkorban. Magyar dinasztikus szentkultuszok és európai modellek*. Balassi Kiadó, Budapest, 2000.
- Kordé 1994.** Kordé Zoltán: 'turul-monda'. In: Kristó Gyula (főszerk.): *Korai magyar történeti lexikon (9–14. század)*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1994. 693.
- Körmendi 2003.** Körmendi Tamás: Szent István király Nagyobb legendájának nyelvezete. *Fons*, 10. (2003) 1. sz. 65–118.
- Kristó 1970.** Kristó Gyula: Ősi epikánk és az Árpád-kori íráshagyomány. *Ethnographia*, 81. (1970) 113–135.

- Kristó 1994.** Kristó Gyula: *A történeti irodalom Magyarországon a kezdetektől 1241-ig.* Argumentum Kiadó, Budapest, 1994. (Irodalomtörténeti füzetek 135.)
- Kristó 2000.** Kristó Gyula: *Előd. A magyar őstörténet- és krónikakutatás egy fejezete.* MTA, Budapest, 2000. (Székfoglalók a Magyar Tudományos Akadémián)
- Kristó 2002.** Kristó Gyula: *Magyar historiográfia I. Történetírás a középkori Magyarországon.* Osiris, Budapest, 2002.
- LMA.** *Lexikon des Mittelalters.* I–IX. München und Zürich, (a VII. kötettől) München, 1977–1998.
- Mikó 2011.** Mikó Gábor: Szent István törvényeinek XVI. századi kézírata Lőcse város levéltárában. *Fons* 18, (2011) 2. sz. 111–145.
- Mikó 2012.** Mikó Gábor: Mátyás király „krónikás könyve” egy 16. századi törvénygyűjtemény margóján. In: Mikó Gábor – Péterfi Bence – Vadas András (szerk.): *Tiszteletkőr. Történeti tanulmányok Draskóczy István egyetemi tanár 60. születésnapjára.* ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2012. 573–586.
- Mikó 2013.** Mikó Gábor: Élt-e valaha Szent István fia, Ottó herceg? Egy ismeretlen 15. századi krónika tanúskodása. *Történelmi Szemle*, 55. (2013) 1. sz. 1–22.
- Molnár 2023.** Molnár Péter: *Kézai Simon „hun-magyar alkotmánytana”. Egy elképzelés vélt és valós külföldi forrásai, hazai fogalmi háttere és politikai közege.* Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest, 2023. (Arpadiana 12.)
- Osualdus de Lasko: Sermones de sanctis.** Osualdus de Lasko: *Sermones de sanctis Biga salutis intitulati.* Heinrich Gran, pro Johanne Rynman, Hagenau, 1497. (Országos Széchényi Könyvtár, Régi Nyomtatványok Tára, Inc. 1029.)
- Pelbartus de Themeswar: Sermones Pomerii de sanctis.** Pelbartus de Themeswar: *Sermones Pomerii de sanctis.* Heinrich Gran, pro Johanne Rynman, Hagenau, 1499. (Országos Széchényi Könyvtár, Régi Nyomtatványok Tára, Inc. 1043.)
- Rokay 1999.** Rokay Péter: *Krónikatanulmányok.* Ethnica Kiadás, Debrecen, 1999.
- SRH.** Emericus Szentpétery (ed.): *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum.* I–II. Budapestini, 1937–1938. (Utánnomás és kiegészítés: Az Utószót és a Bibliográfiát összeállította, valamint a Függelékben közölt írásokat az első kiadás anyagához illesztette és gondozta Szovák Kornél és Veszprémy László. Nap Kiadó, Budapest, 1999.)

- Szabados 2007.** Szabados György: Új szempont a turulmonda értelmezéséhez. *Hitel*, 20. (2007) 12. sz. 105–110.
- Szabados 2010.** Szabados György: Ünődbeli asszony. A turulmonda újraértelmezésének két ellenpróbája. In: Csörsz Rumen István (szerk.): *Ghesaurus. Tanulmányok Szentmártoni Szabó Géza hatvanadik születésnapjára*. rec.iti, Budapest, 2010. 23–34.
- Szabados 2012.** Szabados György: Attila-ős, a sólyomforma madár és a fehér elefánt. In: Czövek Judit – Dyekiss Virág – Szilágyi Zsolt (szerk.): *Világügyelő. Tanulmányok Hoppál Mihály 70. születésnapjára*. Magyar Vallástudományi Társaság, Budapest, 2012. 416–425.
- Szőcs 2010.** Szőcs Tibor: A turulmonda szövegkapcsolatai a középkori írásos hagyományunkban. In: G. Tóth Péter – Szabó Pál (szerk.): *Középkortörténeti tanulmányok 6*. Szegedi Középkorász Műhely, Szeged, 2010. 249–259.
- Thoroczkay 2013.** Thoroczkay Gábor: Szent István legendái. In: Kerny Terézia – Smohay András (szerk.): *István, a szent király. Tanulmánykötet és kiállítási katalógus Szent István tiszteletéről halálának 975. évfordulóján*. Székesfehérvári Egyházmegyei Múzeum, Székesfehérvár, 2013. (Magyar királyok és Székesfehérvár 4. A Székesfehérvári Egyházmegyei Múzeum kiadványai 9.) 28–35.
- Thoroczkay 2016.** Thoroczkay Gábor: A magyarországi legendairódalom és történetírás a 14. század közepéig. In: Thoroczkay Gábor: *Ismeretlen Árpád-kor. Püspökök, legendák, krónikák*. L'Harmattan, Budapest, 2016. 184–208.
- Tóth 1947.** Tóth Zoltán: Szent István legrégebb életirata nyomán. (I. Mátyás Flórián Ranzanus-problémája) *Századok*, 81. (1947) 1. sz. 23–94.
- Veszprémy 2004.** Veszprémy László: Megjegyzések korai elbeszélő forrásaink történetéhez. *Századok*, 138. (2004) 2. sz. 325–347.
- Zsoldos 2008.** Zsoldos Attila: Elvesztett források, paraszt urak és Ottó herceg. *Századok*, 142. (2008) 2. sz. 490–497.